

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
УКРАЇНИ імені В. СТЕФАНИКА
ІНСТИТУТ ДОСЛІДЖЕНЬ БІБЛІОТЕЧНИХ МИСТЕЦЬКИХ РЕСУРСІВ

Мистецька культура: історія, теорія, методологія

**Доповіді та повідомлення
ІХ Міжнародної наукової конференції
(Львів, 19 листопада 2021 р.)**

Львів — 2021

*Друкується за ухвалою вченої ради
Львівської національної наукової бібліотеки
України імені В. Стефаника
(протокол № 3 від 2 вересня 2021 р.)*

УДК 7.072.2
М 95

Редактори-упорядники:

Лариса Купчинська — кандидат мистецтвознавства

Ольга Осадя — кандидат мистецтвознавства

Відповідальний редактор

Лідія Сніцарчук — доктор наук із соціальних комунікацій

Рецензенти:

Майя Гарбузюк — доктор мистецтвознавства

Іванна Павельчук — доктор мистецтвознавства

Мистецька культура: історія, теорія, методологія : доп. та повідомл. IX Міжнар. наук. конф. (Львів, 19 листоп. 2021 р.) / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника, Ін-т досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів ; ред.-упоряд.: Л. Купчинська, О. Осадя; відп. ред. Л. Сніцарчук. Львів, 2021. 392 с.

ISBN 978-966-02-9705-0

Видання містить матеріали IX Міжнародної наукової конференції, у якій взяли участь дослідники з України, Білорусії і Польщі. У ньому відображено різноаспектні проблеми у галузі образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва, фотомистецтва, музики, театру і кіно. Порушено низку питань, які стосуються культурології, музейництва і колекціонерства. Висвітлено маловідомі факти творчої біографії окремих представників європейської культури. До наукового обігу впроваджено багато нових артефактів. В основі більшості публікацій лежить вагома джерельна база: музейні фонди, архівні і бібліотечні матеріали, приватні збірки, проаналізована відповідно до вимог часу.

Для мистецтвознавців, культурологів та істориків.

УДК 7.072.2

ISBN 978-966-02-9705-0

© Львівська національна наукова бібліотека
України імені В. Стефаника, 2021

© О. Я. Квик, обкладинка, 2021

5. Медведик П. Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного словника). *Записки НТШ*. Львів, 1996. Т. 232. Праці Музикознавчої комісії. С. 464–558.

6. Толошніак Н. Духовні твори Бориса Кудрика в контексті української культової музики Галичини першої третини ХХ століття. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2011. Ч. 10 (81). С. 108–113.

7. Толошніак Н. Жанрово-стилістичні особливості хорової спадщини Бориса Кудрика. *Вісник Прикарпатського університету*. Мистецтвознавство. Івано-Франківськ : Плай, 2003. Вип. V. С. 74–83.

Ольга КУШНІРЕНКО

НАРОДНА ПІСНЯ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ АНДРІЯ КУШНІРЕНКА

Багатий карпатський край на народні пісні, а по Буковині їх розсипано щедро-прещедро: голосних і жартівливих, слухати які ніколи не стомлюєшся, ледь-ледь журливих і безкінечно ніжних, від яких надовго залишається спомин у душі. Певно, кожне село, кожен хутір, кожна полонина, задивившись у синє небо, складають ці співанки. І коли сонце іде на спочинок, і коли загоряється перша зоря...

Десь її склали гуртом дівчата в полі, посеред розкішної і чарівної природи, десь вівчарі слово по слову внесли до колиби і вже трембіта розголосила ту співаночку на всі полонини. А там молодь викохала її на гучних вечорницях, і полетіла вона над селом ширококрилим птахом. Навіть окремі кутки, окремі вулиці мають свої співанки, бо вони кличуть людей, зближують їх та єднають. Буковинці, століттями відчуваючи вплив різних музичних культур, усе-таки змогли зберегти унікальність і винятковість рідної пісні.

Значний внесок у справу збирання, вивчення, опрацювання та популяризації неповторних буковинських народних пісень здійснив Андрій Кушніренко — відомий український хоровий диригент, композитор, педагог, народний артист України, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка, член-кореспондент Академії мистецтв України, член Національної спілки композиторів України, почесний професор ЧНУ ім. Ю. Федьковича.

Так судилося, що буковинська земля, багата на мистецькі таланти, прийняла хлопця із сусіднього Тернопілля, бо як музикант Андрій Кушніренко розпочинав шлях у рідному селі Великі Загайці Шумського району. У передмові до авторського збірника обробок українських народних пісень «Співаночки мої любі» митець писав: «Найглибші враження залишилися в мене від сприйняття народної пісні з раннього дитинства, коли я ще малим прислухався до мелодій пісень свого села. Вони лунали звідусіль і створювали розмаїття народного багатоголосся з різноманітними відтінками елементів гетерофонії, антифонного співу, поліметрії тощо. Я не тільки вслухався в наспіви сільських співочих гуртів, а й сам підспівував дискантом разом з ними і пробував імпровізувати різні підголоски таким чином, щоб вони зливалися в одну гармонію з іншими голосами. Це й були мої перші уроки з народного багатоголосся в натуральному вигляді, пізнання так званої “народної поліфонії”».

Уже у 6-річному віці він співав у церковному хорі разом із дорослими, а щойно закінчивши середню школу в Кременці, керував самодіяльним хором у рідному селі, потім навчався на 6-місячних курсах диригентів у Львові, відтак у музично-педагогічному училищі імені Ф. Колесси, а згодом у Львівській державній консерваторії імені М. Лисенка, де під орудою відомого вченого-фольклориста В. Гошовського провадив серйозні музикознавчі дослідження.

А. Кушніренко — активний учасник фольклорних експедицій, і як результат з’явилася наукова робота «Характерні особливості музичного фольклору с. Бітля», високо оцінена на республіканському огляді-конкурсі студентських робіт, представлених із різних ЗВО України (Перша премія). З’явилися перші спроби в обробці народної пісні, в самостійних композиціях.

Одна з найяскравіших сторінок навчання у мистецькому ЗВО — це спілкування зі Станіславом Людкевичем. Андрій Миколайович згадував: «С. Людкевич перший, після аналізу моїх аранжувань, обробок народних пісень і оригінальних творів, благословив мене, щоб я пробував свої сили як композитор і до кінця свого життя був моїм постійним консультантом, порадником, вчителем, завжди цікавився моїми творчими справами, радів за мої успіхи. Навіть у ювілейний 100-й рік він слухав мої твори, давав оцінку та поради».

А. Кушніренко прийшов у Буковинський ансамбль після студентської лави. Овіяна поетичними вітрами, Буковина прийняла його не тимчасово, не в гості, а назавжди, бо від того часу упродовж 52 років він був незмінним художнім керівником і головним диригентом Заслуженого академічного Буковинського ансамблю пісні і танцю України.

До свого приїзду у цей край, майже незнайомий з Буковиною, з її музичним фольклором, А. Кушніренко почав вивчати і записувати народні пісні і мелодії, звичаї, цікавився сільськими танцями.

Спочатку його вважали диваком — дипломований «професор», завжди при костюмі і краватці, побував у багатьох селах, ходив горами до найвіддаленіших буковинських хатин, розмовляв зі старими людьми, щоб послухати і занотувати ще незнайому народну пісню або її новий варіант — в такий спосіб зберегти як найцінніший скарб, не дати шезнути, а пізніше подарувати їй нове життя на професійній сцені. Це була нелегка праця — шукати, іти до високих взірців творчості. Збирав пісні всюди, де бував, записував у спеціальні зошити, перепитував, знову писав. Вдома передивлявся, сортував, робив обробки. Спочатку разом з артистами ансамблю обійшли разом чи не кожне гірське село, записали багато народних пісень, підняли неоціненний фольклорний матеріал. Бо ще студентом А. Кушніренко від С. Людкевича почув такі слова: «Йдіть, юний друже, в народ, записуйте пісні та обряди, адже з цього починається велика музика. На цій основі творіть свою».

А. Кушніренко записав понад тисячу народних пісень, танцювальних та інструментальних мелодій на Буковині, Галичині, Волині, Поділлі і в інших регіонах України. Понад 150 опрацьовано для хору, які у різний час виконав Буковинський ансамбль, і вони надзвичайно різноманітні за жанрами:

- календарні та обрядові пісні;
- історичні, козацькі та стрілецькі пісні;
- родинно-побутові пісні;
- пісні про кохання;
- жартівливі пісні;
- народні пісні літературного походження.

У відборі народних пісень А. Кушніренко дотримувався певних принципів: здійснював запис від музично обдарованих людей старшої генерації, які більшою мірою зберегли автентичність, добирав пісні, які

мають художню цінність, цікаві за змістом колоритом, ладовими і метроритмічними особливостями, володіють мелодичною красою і мелізматикою, можуть бути використані для сценічного виконання.

Під час запису тієї чи іншої пісні Андрій Миколайович стежив за манерою звукоутворення, тембральним забарвленням голосів і вивчав їх, вникав в інтонаційну сферу, спостерігав за поведінкою співаків та їхньою мімікою. Усі ці нюанси давали можливість глибше пізнати ту чи іншу народну пісню в її початковому стані і врахувати їх під час художньої обробки.

А. Кушніренко надзвичайно багато зробив для популяризації буковинської народної пісні. Обробки таких пісень, як *«Глибока кирниця»*, *«Шануй мене мій миленький»*, *«На камені стою»*, *«Ой чорна я, си чорна»*, *«Місяць ясний, місяченьку»*, *«Виглядала мати сина»*, *«Шість загадок»*, *«Скрипка би не грала»*, *«Як я була мала, мала»*, *«Ой мала вдова три дівчиноньки»*, *«Палала сосна»* давно вже стали загальновідомими, улюбленими для численних слухачів, їх виконують професійні та аматорські колективи. Ще один цікавий факт. Напевно, найбільшим визнанням композиторського таланту є те, що авторські жартівливі пісні *«Посилала мене мати»*, *«Я щаслива зроду»* (на слова І. Кутеня) уже давно виконують як народні. Хоча сам автор не вважав їх найкращими...

Композиторська творчість А. Кушніренка завжди була тісно пов'язана з фольклором. Сам автор стверджував: «Якщо ти любиш свій народ, а Бог дав тобі талант композитора, то будь щедрим, віддай хоч частину його на вітвар розвою рідної народної пісні і виконай свою мистецьку місію — передай цей дорогоцінний скарб для майбутніх поколінь в найдосконалішій художній формі, адже по ньому колись будуть пізнавати рівень культури твого народу, музичний інтелект твоєї нації».

Цікавою є історія відродження пісні *«На камені стою»*, яку в селі Шипинці Кіцманського району наспівувала бабуся в дуже повільному темпі, поза всяким метроритмом, з надмірною мелізматикою. Слова ніби веселі, а співалися сумно, як плач — це суперечило її жартівливого характеру, про що свідчив текст: «кругом мене чари сиплять, а я си не бою». Необхідно було упорядкувати її музичну тканину відповідно до слів, надати їй пружності, жвавого темпу та мажорного відтінку у такий спосіб, щоб вона не втратила своєї самобутності. Після такої

реставрації пісня збагатилася новими, свіжими барвами, зазвучала зі сцени і стала популярною. Отже, мета була досягнута, бо взята від народу пісня була віддана йому у всій красі. Тому процес художньої обробки народної пісні починається ще від її запису композитором.

Кушніренкові інтерпретації народних пісень відзначаються передовсім тією творчою самобутністю, яка перейнята великою любов'ю і пошаною до музичної першооснови. Обробляючи народну пісню, він пробуджував у ній затаєні, приховані можливості нового звучання.

А. Кушніренко пригадував цікавий епізод, коли він записував пісні від старенької гуцулки біля Путили. На прохання виконати якусь народну пісню вона відповіла: «Я без роботи співати не можу. Якби я фасульку чи курудзу лушила, то би м заспівала...». І артисти хору допомагали їй теревити фасолю, а керівник тоді записував «Гірські коломийки». Потім композитор, обробляючи їх, залишив найхарактерніші риси, які відрізняють ці коломийки від інших. Відшліфував, дав гарний супровід народних інструментів — і зажила буковинська пісня новим життям.

А. Кушніренко говорив, що народна пісня для нього — це джерело натхнення, це — його стихія, це — його життя. До кожної з них композитор знаходив особливий підхід, щоб найглибше розкрити зміст і створити правдивий художній образ. Андрій Миколайович розповідав: «Пісню “*А коник чорненький*” співали і до нас, але виконання прибрало чомусь застольних ознак, такого собі розмашистого співу, хоча це суперечить самій словотканині. Я дещо змінив трактування, і пісня зазвучала по-іншому».

А. Кушніренко створив свою специфічну техніку обробки народної пісні, що потребувала постійного осмислення всієї різноманітності художньо-естетичних вражень. Композитор натхненно шукав шляхи глибокого взаємопроникнення народного й академічного хорового мистецтва, розвивав давні традиції народного хорового співу, водночас використовуючи здобутки сучасної світової виконавської культури.

Незабутня згадка залишилась у мене про народження обробки народної пісні «*Чом, чом, земле моя*». Якось пізно ввечері зателефонував до Андрія Миколайовича з Києва знаменитий земляк Дмитро Гнатюк. Він приїжджав наступного дня в Чернівці на мистецький фестиваль «Буковинська весна» і запитав: «Що б ми на цей раз нового заспівали

на гала-концерті з вашим хором?» Почав наспівувати в телефон народну пісню «Чом,чом, земле моя» на слова Віри Лебедової (справжнє ім'я — Костянтина Малицька). А. Кушніренко швидко записав її і відразу приступив до обробки.

Уже до ранку партитура для соліста, хору й оркестру була готова. Наступного дня проводили репетиції, а ще за день пісня зазвучала зі сцени на святковому концерті. Вона переросла межі звичайної обробки, нагадуючи радше цілу поему для хору, оркестру і соліста. І так уже понад 50 років звучить у виконанні Буковинського ансамблю, надійно увійшла до золотого фонду цього мистецького колективу і стала популярною серед народу. Згодом відомий літературознавець, лауреат Шевченківської премії Федір Погребенник у своїх нарисах «Наша дума, наша пісня» писав, що в 1970 році ця пісня відродилася на Буковині і «розляглася вільно по всій Україні, полинула в широкий світ завдяки Буковинському народному хору під орудою Андрія Кушніренка».

Після одного з концертів славетна композиторка Леся Дичко сказала: «Творчий доробок Андрія Кушніренка для хору а cappella — це школа вищого пілотажу» — ці слова стосувалися знаменитої «Подоланочки», обробку якої автор присвятив С. Людкевичу. Андрій Кушніренко говорив: «Для мене хор — це найбільш універсальний інструмент, яким володію зараз досконало. Я на своєму творчому шляху перевіряв усілякі можливості хору. Тобто тепер можу писати для хору як хочу і як відчуваю. Не всі композитори й не завжди можуть писати для хору, і тільки тому, що не знають досконало його можливостей. Для мене таких проблем зараз не існує. Але все одно справжній художник постійно перебуває в творчому пошуку нових засобів відтворення того чи іншого художнього образу».

У пісні «З того кута та на той кут» А. Кушніренко поєднав дві буковинські народні мелодії, які наспівали артисти Буковинського ансамблю. Широка, протяжна мелодія з насиченою мелізматикою, з елементами імпровізації та колоритними перегуками різних голосів дуже органічно поєдналась у різних тональностях із контрастною швидкою коломийкою. Так створилася нова співанка із заспіву і приспіву, яку сприйняли в концертному виконанні солістів Юрія Січковського (бас-профундо) і Мирослави Ребойчук (лірико-колоратурне сопрано) та хору Буковинського ансамблю як самобутню ігрову пісню-сценку гумористичного характеру.

А. Кушніренко зауважував, що до кожної народної пісні, яку доводилося обробляти, він знаходив такі виразові музичні засоби, які б найглибше розкривали її зміст. А для того, щоб виконати ту чи іншу народну пісню зі сцени, треба було надати їй певної музичної форми, розвинути її музичну драматургію і різноманітними засобами музичної виразності створити художній образ.

Виокремлюються своїм колоритом народні пісні куплетно-варіаційної форми, зокрема колядка «Бог ся рождає», шедрівка «Гой ти, пане-господарю», весільна «Палала сосна», побутова «Ой мала вдова три дівчиноньки», жартівлива «Ой, піду я до млина» та інші, що мають своєрідні ладові забарвлення і відзначаються різноманітними самобутніми ознаками. Такі пісні, як «Сивий коню», «Ой, на горі два дубки», «Сонечко низенько», «Плине кача», характерні своїм метроритмом і перемінним розміром, окремо можна виділити пісні-діалоги, зокрема «Ой жінко-жінко», «Катеринко моя», «Шість загадок».

Для Буковинського ансамблю А. Кушніренко створив безліч концертних програм, до яких увійшли вокально-хореографічні сюїти для хору, оркестру і балету, створені на основі поєднання зібраного фольклорного та авторського музичного матеріалу, серед яких обрядові картини з циклу «Пори року»: «Весна-красна», «Обжинки», «Щедрий вечір, добрий вечір». Їх теж можна зарахувати до обробок.

Цікавим зразком обробки фольклорного матеріалу є початок вокально-хореографічної обрядової сцени «Щедрий вечір, добрий вечір». У хоровій сюїті «Шедрівки» використовується принцип поліметрії, де одночасно звучать три хорові гурти, які співають кожен свою шедрівку: «Ой, сивая та і зозуленька», «Наша Маланка» і «Щедрик», що у вертикальному співвідношенні, незважаючи на різні метроритмічні структури, синхронно зливаються в єдиному гармонічному потоці. Засобами контрастної поліфонії відтворюється інсценізоване театральне дійство, де хористи мають не лише виконувати свої хорові партії, а й виявляти артистизм і бути безпосередніми учасниками цієї вистави, де сходяться шедрівники з різних куточків села, відтворюючи картину зимового новорічного свята.

А. Кушніренко підготував і видав 15 репертуарних та авторських збірників, серед інших «Буковинський розмай», «Співає Буковина», «Українські народні пісні для мішаного хору», «Українські візерунки», «Буковинські самоцвіти», «Хорові твори А. Кушніренка», «Веселкові

передзвони», «Тобі співаю, Україно!». Останнім став збірник обробок народних пісень «Співаночки мої любі», презентація якого відбулася 19 грудня 2011 року у залі імені С. Людкевича Львівської філармонії. Відбувся великий концерт Галицького камерного хору під керуванням народного артиста України В. Яциняка, який складався з 25 обробок А. Кушніренка і під час якого його назвали «буковинським Леонтовичем»!

Завдяки фольклористичній діяльності і композиторській творчості А. Кушніренка буковинська народна пісня набула широкої популярності в усіх куточках світу. Творчість композитора мала потужний вплив на відродження народної пісні та розвиток музичної культури Буковини.

Обробки А. Кушніренка успішно виконують професійні й аматорські художні колективи. Окрім заслуженого академічного Буковинського ансамблю пісні і танцю, вони є в репертуарі Державної заслуженої академічної капели «Думка», Національної заслуженої капели бандуристів України, Хору республіканського радіо ім. П. Майбороди, Чоловічої капели ім. Л. Ревуцького, Галицького камерного хору, «Львівського Бояна» та багатьох інших.

Зоряна ЛАСТОВЕЦЬКА-СОЛАНСЬКА

ІНФРАСТРУКТУРА МУЗИЧНОГО ЖИТТЯ В МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОСТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Актуальний мультикультурний простір великою мірою завдячує стрімким темпам глобалізаційних процесів, які спричинилися до універсалізації багатьох звичаєвих стереотипів та суттєво вплинули на локальні архетипові явища.

Музичне життя сьогодення характеризується розмаїттям, інтенсивністю й широкими національними і стильово-жанровими координатами як у глобальному аспекті, так і локальному. Однією з провідних ознак музичного простору сьогодення є мультикультурність і зростання значущості медійних та інформаційно-комунікаційних